FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT PHILIPPE LÉGER

föredraget den 31 maj 1995 *

1. De aktuella målen om förhandsavgörande avser tolkningen av artikel 4.1 i rådets direktiv 79/7/EEG av den 19 december 1978 om successivt genomförande av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om social trygghet [1] (nedan kallat "direktivet"). Det begärs i huvudsak att domstolen skall uttala sig om tillämpningen av en princip i (tysk) nationell lagstiftning som innebär att "anställningar av ringa omfattning" (geringfügige Beschäftigungen) och "korttidsarbeten" (kurzzeitige Beschäftigung) inte omfattas av den obligatoriska invaliditets- och ålderspensionsförsäkringen samt sjukförsäkring och undantas från skyldigheten att betala avgifter för arbetslöshetsförsäkring.

2. Den begärda tolkningen avser artikel 4.1 i direktivet som har följande lydelse:

"Likabehandlingsprincipen innebär att det inte skall förekomma någon som helst diskriminering på grund av kön, vare sig direkt eller indirekt, särskilt med hänvisning till äktenskaplig status eller familjestatus, i synnerhet vad beträffar

— systemens räckvidd och villkoren för tillgång till dem,

— skyldigheten att betala avgifter och beräkningen av avgifterna,

— beräkningen av förmåner, bland annat tillägg avseende make/maka och familjemedlemmar samt de villkor som bestämmer varaktigheten och bibehållandet av rätten till bidrag."

3. Jag skall inledningsvis kort beröra de nationella bestämmelser som är gemensamma för de båda målen.

* Originalspråk: franska.

1 — EGT nr L 6, 1979, s. 24.

Nationell lagstiftning

a) *Obligatorisk invaliditets-och ålderspensionsförsäkring samt sjukförsäkring*

4. Enligt tysk lagstiftning anses en anställning vara "av ringa omfattning" [2] då arbete normalt utövas mindre än 15 timmar i veckan och månadslönen uppgår till högst en sjundedel av medellönen per månad för försäkrade i det lagstadgade systemet för ålderspensionsförsäkring under det kalenderår som används som referensår [3].

5. Sådana anställningar omfattas varken av den obligatoriska invaliditets-och ålderspensionsförsäkringen [4] eller av sjukförsäkring [5]. Följaktligen skall inte några obligatoriska avgifter betalas.

b) *Skyldighet att betala avgifter för arbetslöshetsförsäkring*

6. På samma sätt föreligger endast rätt till arbetslöshetsunderstöd eller arbetslöshetshjälp om personen dessförinnan utövat en avgiftspliktig verksamhet eller fullgjort en därmed jämställd tidsperiod [6].

7. Arbetstagare som innehar en "anställning av ringa omfattning" eller ett "korttidsarbete" är undantagna från skyldigheten att betala avgifter [7].

8. En verksamhet är att anse som "korttidsarbete" då den är av sådant slag att den vanligtvis är begränsad till 18 timmar i veckan eller är föremål för en sådan begränsning enligt ett anställningsavtal [8].

Bakgrunden till mål C-317/93, Inge Nolte

9. Inge Nolte, som är sökande i målet vid den nationella domstolen i mål C-317/93,

2 — 8 § första punkten 1 i avdelning IV i Sozialgesetzbuch, socialagstiftning (nedan kallad "SGB IV") och 5 § andra punkten första meningen 1 i avdelning VI i Sozialgesetzbuch (nedan kallad "SGB VI").

3 — Detta referensbelopp fastställs årligen. För år 1993 uppgick det till 530 DM i månaden i de gamla delstaterna och till 390 DM i de nya.

4 — 8 § första punkten i SGB IV och 5 § andra punkten i SGB VI.

5 — 7 § i SGB V i förening med 8 § första punkten i SGB IV.

6 — 100, 134, 104 och 168 §§ i Arbeitsförderungsgesetz (lag om befrämjande av sysselsättningen, nedan kallad "AFG").

7 — 169 a § i AFG.

8 — 102 § i AFG.

arbetade och betalade avgifter till den obligatoriska försäkringen tills hon år 1965 uppnådde 35 års ålder. Från och med denna tidpunkt har hon inte utövat någon verksamhet som omfattas av det lagstadgade systemet för socialförsäkring och har därför inte gjort några fler obligatoriska avgiftsbetalningar. Hon innehade senast en "anställning av ringa omfattning" (som lokalvårdare) om tio timmar i veckan mellan år 1977 och mars 1987, då lönen hela tiden låg under det referensbelopp som anges som gräns för att någon skall undantas från ålderspensionsförsäkring.

I juni 1988 drabbades hon av en allvarlig sjukdom som därefter har hindrat henne från att utöva en regelbunden avlönad verksamhet. Hon ansökte därför om invaliditetspension i november 1988. Hennes ansökan avslogs av Landesversicherungsanstalt Hannover, som är motpart i målet vid den nationella domstolen, med motiveringen att hon inte uppfyllde de i försäkringslagstiftningen föreskrivna villkoren [9].

10. Sozialgericht Hannover, hos vilken målet anhängiggjorts av Inge Nolte, anser att undantagandet av "anställningar av ringa omfattning" från den obligatoriska försäkringen utgör en indirekt diskriminering, som strider mot artikel 4.1 i direktivet och att sökanden i målet vid den nationella domstolen därför skall behandlas som om hennes lön lett till avgiftsbetalningar för ålderspensionsförsäkring [10].

11. Den nationella domstolen har därför förklarat målet vilande och hänskjutit följande frågor till domstolen:

"1) Utgör en nationell ordning som innebär att undantag från det lagstadgade systemet för ålderspensionsförsäkring görs för anställningar som normalt medför mindre än 15 timmars arbete per vecka och lön uppgående till högst en sjundedel av det månatliga referensbeloppet (8 § första punkten 1 i SGB IV och 5 § andra punkten första meningen 1 i SGB VI) en sådan diskriminering på grund av kön som strider mot artikel 4.1 i direktiv 79/7/EEG då den berör många fler kvinnor än män?

2) Om den första frågan besvaras jakande, skall artikel 4.1 i direktiv 79/7/EEG tolkas så att det föreligger en rätt att erhålla invaliditetspension (44 § första punkten 2 i SGB VI) — trots att de föreskrivna avgiftsperioderna inte fullgjorts — då den berörda personen under åtminstone tre av de fem år som närmast föregått invaliditeten innehaft

9 — Bestämmelserna i 1247 § punkt 2a och 1246 § punkt 2a första meningen 1 i avdelning IV i Reichsversicherungsordnung (den gamla socialförsäkringslagen, nedan kallad "RVO") motsvaras av den nya 44 § första punkten 2 i SGB VI. För att erhålla invaliditetspension skall det kunna styrkas att det under åtminstone tre av de fem år som föregått invaliditeten skett inbetalningar av avgifter i anledning av en anställning eller en verksamhet som omfattas av den obligatoriska försäkringen.

10 — Se i detta hänseende dom av den 24 juni 1987, Borrie Clarke (384/85, Rec. s. 2865, punkt 12).

en anställning om mindre än 15 timmar per vecka, som enligt nationell rätt inte omfattas av socialförsäkringen, utan att överskrida de föreskrivna lönetaken, och då undantagandet av förmåner för detta slags deltidsarbete berör många fler kvinnor än män?"

Bakgrund till målet C-444/93, Ursula Megner och Hildegard Scheffel

12. Ursula Megner och Hildegard Scheffel, som är sökanden i målet vid den nationella domstolen i mål C-444/93, är anställda som lokalvårdare hos Firma G. F. Hehl & Co., som har intervenerat i målet. Deras ordinarie arbetstid uppgår till maximalt två timmar per arbetsdag, fem dagar i veckan. Ersättningen följer kollektivavtalet för lokalvårdare och uppgår, per månad, till högst en sjundedel av det i 18 § i SGB IV föreskrivna månatliga referensbeloppet.

De ansökte hos Innungskrankenkasse Vorderpfalz (det organ som uppbär inbetalningar till socialförsäkringen), motpart i målet vid den nationella domstolen, att det skulle fastställas att det för deras vidkommande förelåg en skyldighet att vara anslutna till det lagstadgade systemet för sjukförsäkring samt invaliditets-och ålderspensionsförsäkring. De begärde även att Innungskrankenkasse Vorderpfalz skulle fastställa att de var skyldiga att erlägga avgifter till det lagstadgade systemet för arbetslöshetsförsäkring.

I skrivelse av den 6 mars 1992 vägrade Innungskrankenkasse Vorderpfalz att godta att de avlönade verksamheterna skulle omfattas av försäkringsskyldighet.

13. Sökandena i målet vid den nationella domstolen väckte då talan vid Sozialgericht Speyer och gjorde gällande att deras verksamheter omfattades av skyldigheten att vara ansluten till det obligatoriska försäkringssystemet. De ansåg nämligen att de nationella bestämmelserna om undantagande från försäkring och avgifter strider mot gemenskapsrätten, eftersom de utgör en indirekt diskriminering av kvinnor.

14. Det är under dessa omständigheter som Sozialgericht Speyer har hänskjutit följande fråga till domstolen:

"Skall artikel 4.1 i rådets direktiv av den 19 december 1978 om successivt genomförande av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om social trygghet ... tolkas på så sätt att en nationell ordning, som innebär att undantag från skyldighet att tillhöra och betala avgift till lagstadgad sjuk-och ålderspensionsförsäkring görs för anställningar med ordinarie arbetstid om mindre än 15 timmar per vecka och ordinarie ersättning uppgående till högst en sjundedel av det månatliga referensbeloppet (7 § i femte avdelningen i Sozialgesetzbuch — SGB V,

5 § andra punkten 1 i sjätte avdelningen i Sozialgesetzbuch — SGB VI, 8 § första punkten 1 i SGB IV, 18 § i fjärde avdelningen i Sozialgesetzbuch — SGB IV), utgör en diskriminering på grund av kön om dessa bestämmelser klart berör fler kvinnor än män och inte rättfärdigas av objektiva faktorer som helt saknar samband med diskriminering på grund av kön? Är så även fallet beträffande en nationell ordning som innebär att undantag från avgiftsplikt till lagstadgad arbetslöshetsförsäkring görs för anställningar som är av sådant slag att de vanligtvis begränsas till en ordinarie arbetstid som understiger 18 timmar i veckan, eller på förhand är föremål för en sådan begränsning enligt ett anställningsavtal (169 a § första punkten och 102 § första punkten i Arbeitsförderungsgesetz — AFG)?"

Inledande anmärkningar

15. Kommissionen har i sina yttranden [11] framhållit att den redan har haft anledning att begrunda den omtvistade lagstiftningens förenlighet med principen om likabehandling av könen. Vid handläggningen av ett klagomål av Niedersachsen-distriktet inom Deutscher Gewerkschaftsbund (det tyska fackföreningsförbundet) om undantagande av personer som innehade "anställning av ringa omfattning" från socialförsäkringssystemet anmodade kommissionen år 1992 den tyska regeringen att ta ställning till frågan för att kunna bedöma om det fanns skäl att väcka talan vid domstolen på grundval av artikel 169 i EEG-fördraget. Efter den tyska regeringens svar har kommissionen hittills inte fattat något konkret beslut.

16. Innan jag besvarar den andra frågan i målet Nolte skall jag pröva den fråga som är gemensam för de båda målen.

Utgör den ifrågavarande tyska lagstiftningen en diskriminering på grund av kön som strider mot artikel 4.1 i direktivet?

17. Med förbehåll för en inskränkning till endast invaliditets-och ålderspensionsförsäkring i målet Nolte är den centrala fråga som domstolen ställs inför densamma i de båda målen. Utgör den tyska lagstiftning, som innebär att anställningar av ringa omfattning inte berättigar till olika lagstadgade socialförsäkringar, en diskriminering på grund av kön som strider mot artikel 4.1 i direktivet?

18. Det skall en gång för alla erinras om att sedan domstolens ställningstagande i dom av den 4 december 1986, Federatie Nederlandse

11 — Punkt 12 i yttrandet i målet Nolte och punkt 9 i yttrandet i målet Megner och Scheffel.

Vakbeweging [12], som vid upprepade tillfällen har bekräftats, tillerkänner domstolen artikeln en direkt effekt som kan åberopas för att upphäva tillämpningen av en nationell bestämmelse som efter den 23 december 1984 inte är förenlig med den artikeln [13].

19. Direktivet är tillämpligt på såväl *direkt* diskriminering som *indirekt* diskriminering.

En direkt diskriminering kännetecknas av en situation som är klart diskriminerande i förhållande till personer av ett bestämt kön. Även om det inte råder någon tvekan om att detta inte är fallet i förevarande mål kan förekomsten av en indirekt diskriminering inte uteslutas.

En sådan diskriminering presumeras nämligen "... så snart som en åtgärd som till synes är neutral faktiskt främst drabbar arbetstagare av ett bestämt kön, utan att uppsåt att diskriminera kan fastställas" [14].

20. Enligt domstolens fasta rättspraxis föreligger indirekt diskriminering i strid med likabehandlingsprincipen då en ofördelaktig situation, genom tillämpning av kriterier som inte grundas på kön, berör ett betydligt större antal kvinnor än män, om det inte visas att diskrimineringen kan förklaras av faktorer som är objektivt befogade och helt saknar samband med diskriminering på grund av kön.

Domstolens rättspraxis är tillämplig såväl i fråga om ersättning [15] som i fråga om social trygghet [16]. Den är även tillämplig om diskrimineringen har uppkommit genom ett företagsavtal [17], ett kollektivavtal [18] eller en lagbestämmelse [19].

21. Med hänsyn till denna rättspraxis kan den tyska lagstiftningen endast anses som diskriminerande om den ger upphov till *nackdelar*, om dessa nackdelar *klart* berör *fler kvinnor än män* och den *inte grundas på* objektiva faktorer som helt saknar samband med diskriminering på grund av kön.

12 — 71/85, Rec. s. 3855.

13 — Se till exempel dom av den 24 mars 1987, McDermott och Cotter (286/85, s. 1453, punkt 17) och domen i målet Borrie Clarke, nämnd ovan i fotnot 10, punkt 12, dom av den 8 mars 1988, Dik m. fl. (80/87, Rec. s. 1601, punkt 11) och av den 11 juli 1991, Johnson (C-31/90, Rec. s. I-3723, punkt 36).

14 — Europeiska gemenskapernas kommission, generaldirektoratet för sysselsättning, arbetsmarknads-och socialpolitik (GD V): "L'égalité des chances entre les femmes et les hommes", *Europe sociale*, 3/91, s. 77, 79.

15 — Se exempelvis domar av den 13 juli 1989, Rinner-Kühn (171/88, Rec. s. 2743, punkt 16) och av den 7 februari 1991, Nimz (C-184/89, Rec. s. I-297, punkt 15).

16 — Se exempelvis dom av den 13 december 1989, Ruzius-Wilbrink (C-102/88, Rec. s. 4311, punkt 17).

17 — Se exempelvis dom av den 13 maj 1986, Bilka (170/84, Rec. s. 1607, punkt 31).

18 — Se exempelvis domar av den 27 juni 1990, Kowalska (C-33/89, Rec. s. I-2591, punkt 16) och Nimz, nämnd ovan i fotnot 15, punkt 15.

19 — Se exempelvis domen i målet Rinner-Kühn, nämnd ovan i fotnot 15, punkt 16.

22. Jag skall därför i tur och ordning pröva dessa olika punkter, dock inte utan att först ha försäkrat mig om att direktivet är tillämpligt på detta fall, eftersom "det av direktivets uppbyggnad framgår att artikel 4, i vilken likabehandlingsprincipens räckvidd definieras, endast är tillämplig inom direktivets materiella tillämpningsområde och på den personkrets som omfattas av dess tillämpningsområde" [20].

Direktivets tillämpningsområde

23. Det råder i dessa båda mål ingen tvekan om att de omfattas av direktivets *materiella tillämpningsområde* såsom det definieras i artikel 3.1. Bland det antal risker som räknas upp i denna artikel och som omfattas av direktivet förekommer nämligen invaliditet, ålderdom, sjukdom och arbetslöshet.

Jag vill för övrigt erinra om att domstolen har gett bestämmelsens formulering en vid tolkning genom att anse att den avser varje förmån som ingår i ett av de angivna lagstadgade systemen eller en bestämmelse om socialhjälp, om denna är avsedd att komplettera eller ersätta ett sådant system [21].

24. Det är däremot svårare att veta om i detta fall de berörda personerna ingår i den *personkrets som omfattas av direktivets tillämpningsområde*. I artikel 2 ges denna krets en mycket vid definition som praktiskt taget omfattar hela "... den förvärvsarbetande befolkningen, inklusive egna företagare, arbetstagare och egna företagare vars verksamhet avbryts av sjukdom, olycksfall eller ofrivillig arbetslöshet och personer som söker anställning — samt pensionerade eller invalidiserade arbetstagare och egna företagare".

Som generaladvokat Darmon och Huglo har framhållit [22] berörs definitivt:

"— arbetstagare,

— de som vill ta sig in på arbetsmarknaden och därför är inskrivna vid olika organ med uppgift att underlätta sökandet efter en anställning,

— de som endast lämnat sina arbeten på grund av att någon av de i

20 — Dom av den 27 juni 1989, Achterberg-te Riele m. fl. (48/88, 106/88 och 107/88, Rec. s. 1963, punkt 16).

21 — Dom av den 24 juni 1986, Drake (150/85, Rec. s. 1995, punkt 23).

22 — "L'égalité des traitements entre les hommes et les femmes dans la jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes: un univers en expansion", *RTDE*, januari—mars 1992, s. 9.

texten nämnda riskerna har inträffat."

25. Med hänsyn till omfånget av den personkrets som faller inom tillämpningsområdet för direktivet kan det inte bestridas att arbetstagare som i Tyskland har en "anställning av ringa omfattning" eller ett "korttidsarbete" utgör en del av den "förvärvsarbetande befolkningen" i den mening som avses i direktivet.

26. För det första anser jag nämligen inte att den omständigheten att de utövar sin yrkesverksamhet mindre än 15 respektive 18 timmar i veckan är tillräcklig för att vägra dem denna tillhörighet [23].

27. Domstolen har redan fastställt att personer som har anställningar som endast tar ett fåtal timmar i veckan i anspråk är att anse som arbetstagare som utgör en del av den förvärvsarbetande befolkningen.

28. Således har domstolen ansett att en tysk lagstiftning, som innebar att arbetstagare vars ordinarie arbetstid inte översteg *tio timmar i veckan eller 45 timmar i månaden* inte var berättigade till bibehållen ersättning vid sjukdom, stred mot artikel 119 i EEG-fördraget [24].

29. På samma sätt har domstolen ansett att artikel 48 i EEG-fördraget är tillämplig på en medborgare i en medlemsstat som på en annan medlemsstats territorium utövar en avlönad verksamhet som ger *inkomster som understiger vad som åtgår för existensminimum* i enlighet med hur begreppet förstås i den senare staten [25], eller som utövar en avlönad verksamhet om *12 timmar i veckan* [26].

30. Slutligen har domstolen ansett att en undantagsbestämmelse i den nederländska lagstiftningen, som undantog försäkrade som tidigare hade arbetat deltid (i detta fall *18 timmar* i veckan) [27] från ett socialt minimiskydd som betalades ut till försäkrade som blivit oförmögna att arbeta, stod i strid med artikel 4.1 i direktivet: "Samma undantag ... gäller för de *mycket låga inkomster* som ... definieras som inkomster som uppgår till *mindre än 48 gånger minimilönen*" [28].

23 — Se för argumentering *mot* detta den tyska regeringens yttranden, punkt 11 i målet Nolte och punkt 6 i målet Megner och Scheffel.

24 — Domen i målet Rinner-Kühn, nämnd ovan i fotnot 15, punkt 16.

25 — Dom av den 23 mars 1982, Levin (C-53/81, Rec. s. 1035, punkt 18).

26 — Dom av den 3 juni 1986, Kempf (139/85, Rec. s. 1741, punkterna 2 och 16).

27 — Domen i målet Ruzius-Wilbrink, nämnd ovan i fotnot 16, punkterna 7 och 17.

28 — Ibidem, punkt 4 i generaladvokat Darmons förslag till avgörande i målet Ruzius-Wilbrink, nämnt ovan i fotnot 16, min kursivering.

31. Det skall anmärkas att dessa domar, som i vissa fall avsett andra områden än de lagstadgade system för social trygghet som är aktuella i förevarande fall, inte har haft till syfte att fastställa en definition av begreppen "arbetstagare" eller den "förvärvsarbetande befolkningen" som endast gäller för det område som berörs i det enskilda fallet. Definitionen sker således enbart med utgångspunkt i den princip om jämställdhet mellan könen i fråga om arbetstagare som även om den "... inte är föremål för en generell norm i fördraget, ... har utvecklats i flera successiva rättsakter" [29]. Dessa rättsakter rör lika lön (artikel 119 i EG-fördraget och direktiv 75/117/EEG), likabehandling i fråga om tillgång till anställning, yrkesutbildning och befordran samt arbetsvillkor (direktiv 76/207/EEG), likabehandling vid egen rörelse (direktiv 86/613/EEG) och likabehandling i fråga om social trygghet (direktiv 79/7/EEG samt 86/378/EEG).

32. Vilka frågor som berörts i de ovan nämnda domarna är därför utan betydelse, då de helt och hållet kan appliceras på detta fall eftersom den personkrets som omfattas av direktivets tillämpningsområde skall definieras med utgångspunkt i likabehandlingsprincipen.

Det är för övrigt den tanke som ligger bakom domstolens resonemang då den genom att hänföra sig till "... ändamålet med gemenskapsrätten och de andra bestämmelser som utgör ramen för direktiv 79/7" har fastställt att:

"... artikel 119 i EEG-fördraget samt rådets direktiv 75/117 av den 10 februari 1975 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar om tillämpningen av principen om lika lön för kvinnor och män ... och rådets direktiv 76/207 av den 9 februari 1976 om genomförandet av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om tillgång till anställning, yrkesutbildning och befordran samt arbetsvillkor ..., *har inte till syfte att åstadkomma en generell likabehandling av kvinnor och män i egenskap av arbetstagare*" [30].

33. För det andra är i detta fall den omständigheten, att enligt den tyska lagstiftningen personer som innehar en "anställning av ringa omfattning" inte anses som arbetstagare, inte längre relevant. Domstolen har nämligen ansett att begreppet "arbetstagare" inte kan definieras genom hänvisning till medlemsstaternas lagstiftning, utan att det i stället har en *gemenskapsrättslig räckvidd* [31].

29 — Garrone, P.: "La discrimination indirecte en droit communautaire: vers une théorie générale", *RTDE*, nr 30, juli-september 1994, s. 425, 441.

30 — Domen i målet Achterberg-te Riele m. fl., nämnd ovan i fotnot 20, punkt 12, min kursivering.

31 — Se exempelvis domar av den 19 mars 1964, Unger (75/63, Rec. s. 347), Levin, nämnd ovan i fotnot 25, punkt 11, och Kempf, nämnd ovan i fotnot 26, punkt 15.

34. Det skall därför generellt tillstås att personer som utövar en verksamhet "av ringa omfattning" eller "korttidsarbete" tillhör den "förvärvsarbetande befolkningen" och därför ingår i den personkrets som omfattas av direktivets tillämpningsområde.

35. Jag vill emellertid göra en reservation för målet Nolte där det inte är säkert att direktivet är tillämpligt på sökanden i målet vid den nationella domstolen.

36. Inge Nolte har nämligen utövat en verksamhet "av ringa omfattning", men har av okänd anledning upphört med detta innan hon ansökte om invaliditets-och ålderspensionsförmånen. Det framgår av domstolens dom i målet Achterberg-te Riele m. fl. [32] att endast en person som *då en av de risker inträffar som anges i artikel 3 i direktivet* (sjukdom, invaliditet, ålderdom ...) *verkligen* tillhörde den förvärvsarbetande befolkningen ingår i den personkrets som omfattas av direktivets tillämpningsområde. Direktivet är med andra ord inte tillämpligt på "... *personer som aldrig har stått till arbetsmarknadens förfogande* (eller de) som *upphört att stå till dess förfogande utan att orsaken står att finna i att någon av de risker som anges i direktivet har inträffat*" [33].

37. Inge Noltes situation måste räknas till det senare fallet. Även om en av de risker som anges i direktivet har inträffat (invaliditet), så var det nämligen inte *på grund härav* som hon upphörde med sin yrkesverksamhet. Den medicinska diagnos genom vilken hennes invaliditet konstaterades gjordes nämligen mer än ett år efter att hon upphört med verksamheten.

38. Sökanden i målet vid den nationella domstolen ingår därför inte i den personkrets som omfattas av direktivets tillämpningsområde och kan därför i princip inte åberopa artikel 4 i direktivet [34].

39. Inte desto mindre bör det senare konstaterandet nyanseras.

40. Jag förfogar nämligen inte över information om sökandens inställning sedan hon slutat sin sista anställning, framförallt om hon från och med denna tidpunkt sökte någon ny anställning.

Det är dock viktigt att få klarhet i detta.

32 — Nämnd ovan i fotnot 20.

33 — Punkt 11 i domen, min kursivering.

34 — Ibidem, punkt 17.

Det framgår nämligen av domen i målet Johnson [35] att om sökanden sökt ny anställning omfattas hon på nytt av direktivets tillämpningsområde "... utan att det finns anledning att utröna skälen till att hon slutat sin tidigare anställning" [36].

41. För att i detta fall fastställa den personkrets som direktivet är tillämpligt på ankommer det på den nationella domstolen att beakta omständigheter som kan styrka att anställning verkligen sökts, som "... inskrivning vid en arbetsförmedling som har till uppgift att få fram erbjudanden om anställning eller hjälpa arbetssökande att finna anställning, ansökningshandlingar som den berörde personen skickat till arbetsgivare eller företags intyg om att den berörde personen infunnit sig på anställningsintervjuer ..." [37].

42. Följaktligen är det endast under förutsättning att sökanden i målet vid den nationella domstolen *verkligen* sökte anställning vid den tidpunkt då hon ansökte om invaliditets-och ålderspension som hon kan åberopa artikel 4.1 i direktivet. Fastställandet av en diskriminerande situation är därför underkastat detta sista villkor. Jag noterar endast att inga omständigheter i handlingarna låter oss anta att villkoret är uppfyllt. För att förtydliga resonemanget vid läsningen av de följande punkterna bortser jag ifrån detta sakförhållande och överlämnar den noggranna prövningen härav till den nationella domstolen.

43. Nu skall jag i enlighet med domstolens ovan nämnda rättspraxis [38] pröva om den omtvistade lagstiftningen verkligen är till nackdel för de berörda arbetstagarna.

Förekomsten av en nackdel

44. Som den brittiska regeringen har framhållit i sitt yttrande: [39] "Att tillhöra ett avgiftsfinansierat system för social trygghet skyddar den försäkrade mot vissa risker som om de inträffade skulle medföra att han berövades sin inkomst". Att vissa arbetstagare berövas skyddet mot dessa sociala risker, trots att andra arbetstagare erhåller detta skydd, synes följaktligen *vid en första betraktelse* innebära en klar nackdel för dem.

45. Det bör dock noteras att det synes som om en stor del av denna kategori av arbetstagare *indirekt*, utan föregående avgiftsbetalningar från deras sida, har tillgång till ett visst antal sociala förmåner tack vare att medlemmar av deras familj omfattas av det obligatoriska systemet (så är det exempelvis

35 — Nämnd ovan i fotnot 13, punkt 20.
36 — Ibidem, punkt 27.
37 — Ibidem, punkt 22.
38 — Punkterna 20 och 21 i förslaget.
39 — Yttrande i målet Nolte, punkt 3.2.

med sjukförsäkring och ålderspensionsförsäkring). Men det är viktigt att konstatera att *alla* arbetstagare som innehar "anställningar av ringa omfattning" inte erhåller dem, till exempel frånskilda eller ensamstående personer.

På samma sätt läggs anställningarna ihop om en person innehar flera "anställningar av ringa omfattning" för att fastställa om gränserna för antalet arbetade timmar i veckan eller för lönen överskridits. Om det är fallet omfattas alla "anställningar av ringa omfattning" som personen innehaft av obligatorisk invaliditets-och ålderspensionsförsäkring samt sjukförsäkring. Däremot kan inte en person som utövar flera "korttidsarbeten" begära att dessa skall läggas ihop för att han skall omfattas av en skyldighet att betala avgifter inom ramen för arbetslöshetsförsäkringen.

Slutligen omfattas vissa kategorier av personer som behöver ett särskilt skydd av försäkringen även om de innehar en "anställning av ringa omfattning" (lärlingar, handikappade etc.).

46. Som synes är det inte alla arbetstagare som innehar en "anställning av ringa omfattning" som saknar rätt till de omtvistade sociala förmånerna. Men även för de som i princip har rätt till förmånerna har det blivit svårare att få tillgång till dem eller tillgången är åtminstone inte lika direkt som för andra arbetstagare. Omvänt skulle en generell tillgång till olika socialförsäkringar möjliggöra för *alla* arbetstagare att åberopa en *generell* rätt till sociala förmåner.

47. Men skulle detta innebära att det inte förelåg någon nackdel? För att omfattas av de olika sociala skydden skulle kompensation ske genom betalning av avgifter [40]. Man kan fråga sig om erhållandet av dessa förmåner inte skulle bli ointressant med hänsyn till avgifternas belopp. De berörda personerna, som redan har en låg inkomst på grund av att de arbetar få timmar, skulle nämligen få se denna ersättning minska ännu mer till följd av de uppburna avgifterna. Situationen skulle inte vara annorlunda om arbetsgivaren ansvarade för uppbörden av avgifterna (som för övrigt i allmänhet är fallet i Tyskland). Det skulle nämligen kunna fruktas att den senare skulle kompensera sig för denna extra "kostnad" genom att minska lönerna eller att resultatet skulle bli att erbjudanden om detta slags arbete skulle upphöra.

48. Det av den tyska regeringen framförda argumentet att det inte föreligger någon nackdel, eftersom de berörda personerna är försäkrade på annat sätt och därför inte behöver ett direkt skydd kan däremot inte godtas. Vad hjälper det den kvarstående minoriteten att majoriteten av de berörda

40 — Även om detta inte är fallet i alla medlemsstater. Således föreskrivs i Konungariket Sverige ett undantag från skyldighet att betala avgifter för inkomster som understiger en viss tröskel under det att rätten till sociala förmåner alltjämt bibehålls.

personerna indirekt erhåller ett socialt skydd? En bestämmelse, behåller sin ofördelaktiga karaktär även om den endast berör ett mycket litet antal personer.

49. Denna mångfald av frågor understryker frågans komplicerade beskaffenhet. Ett argument synes mig emellertid vara avgörande. I den tyska lagstiftningen föreskrivs att en kategori av personer som innehar "anställningar av ringa omfattning" omfattas av den obligatoriska invaliditets-och ålderspensionsförsäkringen, nämligen personer som behöver ett "särskilt skydd" som lärlingar, handikappade etc. Med denna åtgärd medger den nationelle lagstiftaren att de som inte omfattas av försäkringen drabbas av en nackdel. Det finns ingen anledning att tro att lagstiftningen endast är till nackdel för just dessa personer.

50. Slutligen noterar jag att en viss balans på något sätt skulle återställas om de personer som inte omfattas av socialförsäkringar kunde välja en *frivillig* anslutning till ett lagstadgat system. Enligt vad den tyska regeringens ombud har upplyst vid sammanträdet förekommer en sådan möjlighet till frivillig försäkring endast inom ramen för ålderspensionsförsäkringen och är utesluten i fråga om sjuk-eller arbetslöshetsförsäkring.

51. Det får därför generellt anses att denna lagstiftning är till nackdel för samtliga arbetstagare som innehar "anställningar av ringa omfattning" eller "korttidsarbeten".

52. Berör denna nackdel fler kvinnor än män?

Förekomsten av en nackdel som klart berör fler kvinnor än män

53. Granskning av "signifikativ statistik" [41] gör det möjligt att fastställa om de omtvistade anställningarna mest innehas av kvinnor. Den "sifferstrid" som parterna inlät sig på under sammanträdet hindrar tyvärr en definitiv slutsats. Två statistikstudier presenterades. Enligt den ena uppgår andelen kvinnor av de personer som utövar en sådan verksamhet till nästan 75 procent, medan enligt den andra studien denna andel endast är 60 procent [42].

54. Det bör överlåtas på den nationella domstolen att fastställa hur det verkligen förhåller sig med detta sakförhållande.

41 — Dom av den 27 oktober 1993, Enderby (C-127/92, Rec. s. I-5535, punkt 19).

42 — Enligt den första studien från år 1990 som framlagts av den nationella domstolen i målet Nolte (punkt III.4 tredje stycket) skulle ungefär tre fjärdedelar av "anställningar av ringa omfattning" innehas av kvinnor. Enligt den andra studien från april 1993 som avser år 1992 och som framlagts i samma mål av Landesversicherungsanstalt (punkt 3.2.1.1 i dess yttrande), studie av Institut für Sozialforschung und Gesellschaftspolitik i Köln, nedan kallat "ISG", skulle denna andel inte vara mer än 60 procent (en föregående undersökning av ISG för år 1987 visade en procentandel om 55 procent).

55. Några anmärkningar.

56. För det första är den statistik som kommissionen presenterade för domstolen i målet Rinner-Kühn [43] inte relevant i detta fall. Den är nämligen resultatet av en studie över *deltidsarbete*. Man kan inte jämställa arbete "av ringa omfattning" med deltidsarbete, eftersom arbete "av ringa omfattning" endast är ett slags deltidsarbete och det senare begreppet omfattar betydligt mer vidsträckta fall. Studien kan på sin höjd tjäna som en omständighet som den nationella domstolen skall beakta för att urskilja en situation som särskilt är ofördelaktig för kvinnor.

57. För det andra skall det erinras om att en åtgärd, för att presumeras vara diskriminerande, skall drabba "... ett mycket högre antal kvinnor än män ..." [44] eller en "väsentligt lägre procentandel män än kvinnor ..." [45] eller "... en väsentligt högre procentandel kvinnor än män ..." [46].

58. Andelen kvinnor som berörs av åtgärden skall därför vara särskilt markant. Således har domstolen i den ovan nämnda domen i målet Rinner-Kühn presumerat att det förelåg en diskriminerande situation då den berörda andelen kvinnor uppgick till *89 procent*.

I detta fall skulle därför den procentandel om 60 procent som framgår av en av studierna troligen vara helt otillräcklig för att presumera diskriminering.

59. Bör emellertid inte den nationella domstolen beakta *den framtida utvecklingen*? Om således procenttalet år 1992 var 60 procent markerar redan detta en klar ökning i förhållande till den tidigare situationen. En studie av samma undersökande institut visar att detta procenttal endast var 55 procent år 1987. Det kan således tyckas att situationen berör ett, i förhållande till antalet män, alltjämt växande antal kvinnor, vilket för övrigt har bekräftats vid sammanträdet av den tyska regeringens ombud. Den nationella domstolen skulle således kunna anse att om den påbörjade utvecklingen fortsätter, missgynnas snart "ett betydligt högre antal kvinnor än män" av den omtvistade lagstiftningen.

60. Jag skall slutligen notera att det utöver den givna statistiken även *från ett sociologiskt synsätt* är troligt att verksamheter av ringa omfattning särskilt berör ett klart större antal kvinnor än män.

43 — Domen i målet Rinner-Kühn, nämnd ovan i fotnot 15. Statistiken återges i punkt 23 i generaladvokat Darmons förslag till avgörande. Av denna framgår att år 1987 innehades 89 procent av deltidsanställningarna i Förbundsrepubliken Tyskland av kvinnor.

44 — Ibidem, domslutet.

45 — De ovan nämnda domarna i fotnot 18, Nimz, punkt 15, och Kowalska, punkt 16.

46 — Dom av den 24 februari 1994, Roks m. fl. (C-343/92, Rec. s. I-571, punkt 33).

61. Med framhållande av att det ankommer på den nationella domstolen att lösa denna fråga nöjer jag mig med att konstatera att frågorna hänskjutits till domstolen under antagandet att den tvistiga ordningen "... berör många fler kvinnor än män" eller "... klart ... berör fler kvinnor än män". Jag skall föra mitt resonemang utifrån det antagandet och därmed presumera att den tvistiga lagstiftningen i större utsträckning är tillämplig på kvinnor än på män.

62. Resultatet av dessa första anföranden, där det konstateras en ofördelaktig situation som berör ett mycket större antal kvinnor än män, innebär att det kan presumeras föreligga en diskriminering på grund av kön som strider mot artikel 4.1 i direktivet. Men för att bekräfta detta antagande ankommer det fortfarande på den nationella domstolen att kontrollera att en sådan skillnad i behandling inte låter sig förklaras av objektiva faktorer som helt saknar samband med diskriminering på grund av kön [47].

63. Jag skall följaktligen söka efter sådana faktorer.

Frågan om de nationella reglerna är objektivt befogade

64. Inom detta område råder omvänd bevisbörda. Det ankommer nämligen på upphovsmannen till den åtgärd som presumeras vara diskriminerande att framlägga de bedömningskriterier som visar att åtgärden föranletts av objektivt befogade skäl, som helt saknar samband med diskriminering [48]. Eftersom den omtvistade åtgärden i detta fall har ursprung i lagstiftning vilar bevisbördan på den tyska regeringen.

65. Uppgiften att bedöma om de framlagda skälen är tillräckliga för att helt befria den ifrågavarande åtgärden från diskriminerande inslag ankommer på den nationella domstolen "... som ensam är behörig att bedöma sakförhållandena och tolka den nationella lagstiftningen ..." [49].

66. Domstolen har dock gett de nationella domstolarna några riktlinjer. De valda medlen skall svara mot ett *verkligt behov* och vara *lämpade* samt *nödvändiga för att uppnå det eftersträvade målet* [50].

47 — Se exempelvis domen i målet Ruzius-Wilbrink, nämnd ovan i fotnot 16, punkt 15, och dom av den 7 maj 1991, kommissionen mot Belgien (C-229/89, Rec. s. I-2205, punkt 13).

48 — Kommissionen presenterade den 27 maj 1988 ett förslag till direktiv COM(88) 269, slutlig, om bevisbördan inom området för lika lön och likabehandling av kvinnor och män som i allt väsentligt tar upp de principer som utvecklats i domstolens rättspraxis (EGT nr C 176, s. 5 [vid översättningen fanns ingen svensk version att tillgå]).

49 — Domen i målet Rinner-Kühn, nämnd ovan i fotnot 15, punkt 15.

50 — Domen i målet Bilka, nämnd ovan i fotnot 17, punkt 37.

67. I fråga om lagstadgade system för social trygghet kan sådana skäl följaktligen anses föreligga då:

"... [medlemsstaten] är i stånd att slå fast att de valda medlen svarar mot ett nödvändigt *socialpolitiskt* mål och är lämpade samt nödvändiga för att uppnå det mål som eftersträvas med denna politik. Enbart den omständigheten att det avgiftsfinansierade systemet gynnar ett mycket högre antal manliga arbetstagare kan inte anses som en överträdelse av likabehandlingsprincipen" [51].

68. Det är just genom att stödja sig på sin socialpolitik som den tyska regeringen vill rättfärdiga den omtvistade lagstiftningen [52].

nationell sociallagstiftnings förenlighet med likabehandlingsprincipen. Det är inte fråga om kompetensfördelningen på den sociala trygghetens område. Den tyska regeringen har dock, för att försöka rättfärdiga sin omtvistade lagstiftning, framhållit att *subsidiaritetsprincipen* i varje fall talar till fördel för vidmakthållande av sociala trygghetssystem "... som visat sin duglighet ... och som utvecklats inom ramen för den nationella sociala ordningen" [53].

Det är inte ifrågasatt att medlemsstaterna med stöd av artikel 117 och följande artiklar i EG-fördraget behåller sin kompetens på den sociala trygghetens område och bland annat har rätt att reglera villkoren för anslutning till olika system för social trygghet. Domstolen har för övrigt redan haft tillfälle att framhålla detta.

69. Inledningsvis bör en tvetydighet som vidmakthållits av den tyska regeringen och andra regeringars representanter vid sammanträdet klaras ut. I de nu anhängiga målen är domstolen ombedd att uttala sig om en

"Dessa principer och mål ingår i en socialpolitik som i gemenskapsrättens nuvarande tillstånd lyder under medlemsstaterna, vilka förfogar över ett skäligt utrymme för skönsmässig bedömning vad avser arten av sociala skyddsåtgärder och de konkreta medlen för deras förverkligande" [54].

51 — Dom i målet kommissionen mot Belgien, nämnd ovan i fotnot 47, punkt 19, min kursivering. Se även i detta hänseende domar av den 19 november 1992, Molenbroek (C-226/91, Rec. s. I-5943, punkt 13) och Roks m. fl., nämnd ovan i fotnot 46, punkt 34.

52 — Se den tyska regeringens yttrande i målet Nolte, punkt 30 ff.

53 — Ibidem, punkt 42.

54 — Domen i målet kommissionen mot Belgien, nämnd ovan i fotnot 47, punkt 22.

Men domstolen har även preciserat

"... att *medlemsstaterna* vid fastställande av villkor för rätten att ansluta sig till ett system för social trygghet *är skyldiga att beakta gällande gemenskapsrättsliga bestämmelser*" [55].

Den i artikel 4.1 i direktivet föreskrivna principen om likabehandling av könen utgör en del av de "gällande gemenskapsrättsliga bestämmelser" till vilka domstolen har hänvisat.

70. Den kompetens som medlemsstaterna med stöd av EG-fördraget har i fråga om social trygghet kan därmed aldrig befria dem från skyldigheten att beakta denna i direktivet fastslagna princip, som är bindande för dem: "... gemenskapsrätten utgör inte hinder för att en medlemsstat i syfte att begränsa sina sociala utgifter vidtar åtgärder som leder till att vissa kategorier av personer undantas från rätten att åtnjuta sociala trygghetsförmåner, *förutsatt att åtgärderna innebär att* den i artikel 4.1 i direktiv 79/7 definierade *likabehandlingsprincipen* i fråga om kvinnor och män *beaktas*" [56].

71. Jag övergår till de övriga objektiva grunder som förts fram av den tyska regeringen.

72. För det första skulle undantagandet av arbetstagare med "anställningar av ringa omfattning" från systemen för social trygghet svara mot en strukturell princip i det tyska sociala trygghetssystemet.

Det har inte ifrågasatts att varje medlemsstat har rätt att utforma sin sociallagstiftning på ett sätt som säkerställer lagstiftningens *kongruens* [57]. Att undanta en kategori av arbetstagare från det sociala systemet från och med en viss gräns kan inlemmas i ett sådant synsätt. Andra medlemsstater har för övrigt föreskrivit liknande åtgärder — så är det i Irland och i Förenade konungariket Storbritannien och Nordirland. Det måste dock fortfarande säkerställas att ett sådant undantag utgör en strukturell princip i det tyska sociala trygghetssystemet som är lämplig och oumbärlig för att säkerställa kongruensen i detta system.

55 — Dom av den 3 maj 1990, Kits van Heijningen (C-2/89, Rec. s. I-1755, punkt 20, min kursivering).

56 — Domen i målet Roks m. fl., nämnd ovan i fotnot 46, punkt 29, min kursivering.

57 — Se i fråga om skattepolitik dom i målet kommissionen mot Belgien, nämnd ovan i fotnot 47, punkt 21.

Den tyska lagstiftningen skulle även — såsom kommissionen framhåller [58] — kunna anses vara befogad med hänvisning till nödvändigheten av att anpassa det sociala systemet till förändringar i ålderspyramiden på grund av befolkningens åldrande. En majoritet av medlemsstaterna konfronteras nu med denna utveckling och var och en försöker därför anpassa sina avgiftsfinansierade system. Att utesluta den "minst verksamma" delen av arbetstagare från det sociala systemet kan vara en av de föreslagna lösningarna. Man bör dock notera att principen inte är vanligt förekommande i de övriga medlemsstaterna.

73. Den tyska regeringen har även gjort gällande att om arbetstagare med "anställningar av ringa omfattning" skulle omfattas av de sociala systemen, så skulle detta medföra en sådan finansiell obalans att hela systemet skulle äventyras.

Domstolen har redan uttryckligen vägrat att medge att budgetära överväganden skulle kunna utgöra ett godtagbart skäl för diskriminering:

"... även om budgetära överväganden kan ligga till grund för en medlemsstats socialpolitiska val och påverka arten och omfattningen av de sociala skyddsåtgärder som den vill införa, utgör de dock inte i sig ett med politiken eftersträvat mål och *kan* därför *inte rättfärdiga* en diskriminering till skada för ett av könen",

och domstolen har tvärtom tillagt att

"... om det accepterades att budgetära överväganden kunde rättfärdiga en skillnad i behandling av kvinnor och män, som i annat fall vore att betrakta som sådan indirekt diskriminering på grund av kön som förbjuds i artikel 4.1 i direktiv 79/7, *skulle detta innebära att tillämpningen och räckvidden av en så grundläggande gemenskapsrättslig regel som den om jämlikhet mellan kvinnor och män skulle kunna variera alltefter tid och plats beroende på medlemsstaternas statsfinansiella läge*" [59].

Detta argument kan följaktligen inte utgöra ett objektivt rättfärdigande.

74. Den tyska regeringen anser vidare att de negativa återverkningar som avskaffandet av befrielse från socialförsäkring för "anställningar av ringa omfattning" skulle medföra för *sysselsättningspolitiken* rättfärdigar sådana åtgärder.

58 — Se dess yttrande i målet Nolte, punkt 65, och i målet Megner och Scheffel, punkt 35 in fine.

59 — Domen i målet Roks m. fl., nämnd ovan i fotnot 46, punkterna 35 och 36, min kursivering.

Denna fråga förtjänar enligt min mening den nationella domstolens särskilda uppmärksamhet. Det befintliga systemet är tveklöst mycket "attraktivt" för arbetsgivarna, som slipper bestrida socialavgifter då de anställer arbetstagare med "anställningar av ringa omfattning". För övrigt attraherar detta slags verksamhet 8—10 procent av de tyska arbetstagarna (enligt beräkningar från olika intervenienter vid sammanträdet). Detta antal är långt ifrån försumbart. Det kan fruktas att avskaffandet av befrielse från socialförsäkring för "anställningar av ringa omfattning" skulle få vissa negativa effekter på arbetsmarknaden.

Skulle arbetsgivarna stå fast vid sådana anställningserbjudanden om de innebar en ökad belastning i form av "kostnaden" för sociala avgifter? Det är föga troligt. De skulle säkerligen kunna ersättas med deltids-eller till och med heltidsanställningar. Men anställningskapaciteten skulle reduceras väsentligt och ett stort antal personer, som hittills genom innehavet av "anställningar av ringa omfattning" varit en del av den förvärvsarbetande befolkningen, skulle hamna utanför denna grupp. Slutligen skulle dessa personer riskera att bli *arbetslösa*.

Det finns även anledning att frukta en ökning av *svartarbete*. En viss del av befolkningen är nämligen framförallt på grund av familjeskäl endast tillgänglig på arbetsmarknaden ett fåtal timmar i veckan. Om företagen hädanefter vägrade att anställa dem på grund av den extra "kostnad" som detta skulle innebära skulle dessa personer troligen tvingas att godta svartarbete.

Slutligen har det nuvarande systemet den fördelen att det med den förvärvsarbetande befolkningen införlivar en viss del av befolkningen som annars troligen skulle hamna utanför denna grupp.

Domstolen har för övrigt redan varit mottaglig för detta slags argument i domen i målet Kirsammer-Hack [60] där den har ansett att objektivt rättfärdigad är "... en lagstiftning som ... ingår i en helhet av åtgärder som syftar till att lindra de krav som tynger mindre företag, vilka spelar en väsentlig roll i den ekonomiska utvecklingen och för *skapandet av anställningar* inom gemenskapen" [61].

75. Den tyska regeringen tror sig även kunna argumentera utifrån den omständigheten att andra medlemsstater på samma sätt föreskriver ett tröskelvärde för att omfattas av de sociala systemen. Kommissionen har själv föreskrivit ett sådant tröskelvärde i ett förslag till direktiv [62].

60 — Dom av den 30 november 1993 (C-189/91, Rec. s. I-6185).

61 — Punkt 33, min kursivering.

62 — Förslag till direktiv COM(90) 228, slutlig, av den 29 juni 1990 om snedvridning av konkurrensen vid vissa anställningsförhållanden (EGT nr C 224, s. 6, ändrad den 7 november 1990, EGT nr C 305, s. 8 [vid översättningen fanns ingen svensk version att tillgå]).

Det är sant att det endast är i fyra nationella rättssystem som det i princip inte föreskrivs något undantag från systemet för social trygghet för avlönat arbete (fransk, grekisk, italiensk och portugisisk rätt). I övriga nationers rättssystem förekommer det nämligen regler som innebär att vissa anställningar undantas från systemet för social trygghet på grundval av olika kriterier (varaktighet, erhållen lön...).

Däremot har endast Förbundsrepubliken Tyskland, Irland och Förenade konungariket Storbritannien och Nordirland föreskrivit regler som gör det möjligt att från social trygghet undanta avlönat arbete som utövas regelbundet men i mindre betydande omfattning. Det kan för övrigt konstateras att Förbundsrepubliken Tyskland har det högsta tröskelvärdet.

Det kan därför inte generaliseras och anses att undantagandet av personer som utövar en verksamhet "av ringa omfattning" från socialförsäkringssystemet utgör en vanlig princip i alla medlemsstaters sociala trygghetssystem. Ett sådant konstaterande kan i vart fall inte utgöra ett rättfärdigande.

76. Slutligen och mer allmänt anser den tyska regeringen att "[a]vskaffandet av befrielse från socialförsäkring för anställningar av ringa omfattning skulle medföra *allvarliga problem* i det lagstadgade systemet för ålderspensionsförsäkring" [63].

Jag erinrar endast i detta hänseende om att

"den rättsliga naturen hos en direkt tillämplig gemenskapsrättslig bestämmelse kan inte ändras av det förhållandet att vissa situationer som har uppkommit i en medlemsstat uppvisar en högre grad av komplexitet. Detta är desto mer sant som gemenskapsrätten måste gälla med samma kraft i alla medlemsstater" [64].

Närmare bestämt:

"Det är inte möjligt att åberopa den påstådda komplexiteten hos ett system för social trygghet för att förhindra tillämpning av likabehandlingsprincipen. Det är just mot bakgrund av lagstadgade systems komplicerade beskaffenhet som det i direktivet föreskrivs en tillräckligt lång tidsfrist för genomförandet (sex år). Medlemsstaterna kan därmed inte med fog åberopa sådana svårigheter för att rättfärdiga att de ännu inte införlivat gemenskapsrätten på ett fullständigt och korrekt sätt ..." [65].

63 — Punkt 49 i denna regerings yttrande i målet Nolte, min kursivering.

64 — Dom av den 3 april 1968, Molkerei-Zentrale (28/67, Rec. s. 211, 228).

65 — Generaladvokat Cruz Vilaças förslag till avgörande i målet Borrie Clarke, nämnt ovan i fotnot 10, punkt 31.

Det synes följaktligen kunna ifrågasättas om varje olägenhet som kan uppstå till följd av upphävandet av regeln att "anställningar av ringa omfattning" inte skall omfattas av invaliditets-och ålderspensionsförsäkringen kan anses som ett objektivt skäl som rättfärdigar bristen på jämlikhet i behandling.

77. Avslutningsvis noterar jag i fråga om denna punkt att det under alla förhållanden ankommer på de nationella domstolarna att beakta de ovan utvecklade argumenten för att fastställa om den omtvistade lagstiftningen kan rättfärdigas av objektiva faktorer som saknar samband med diskriminering på grund av kön.

78. På grund av dessa överväganden och med beaktande av diverse frågor som förblir olösta och som det ankommer på de nationella domstolarna att lösa föreslår jag att, med reservation för direktivets tillämplighet på sökanden i målet vid den nationella domstolen i målet Nolte, den fråga som är gemensam för de båda målen besvaras jakande, under förutsättning att de nationella bestämmelserna klart berör fler kvinnor än män och under den vidare förutsättningen att Förbundsrepubliken Tyskland inte kan styrka att lagstiftningen rättfärdigas av objektiva faktorer som helt saknar samband med diskriminering på grund av kön.

79. Jag övergår till den andra frågan i målet Nolte.

Föreligger det en rätt att erhålla invaliditetspension, till och med i avsaknad av fullgjorda obligatoriska avgiftsbetalningsperioder, för det fall att det omtvistade lagstiftningen anses vara diskriminerande och på grund härav stå i strid med artikel 4.1 i direktivet?

80. Med sin andra fråga önskar den nationella domstolen få klarhet i vilka följder ett jakande svar på den första frågan får för de berörda personerna.

81. Eftersom Inge Nolte inte synes omfattas av direktivets tillämpningsområde [66] är det endast alternativt som jag presenterar mina utlåtanden i denna fråga.

82. Vidare nöjer jag mig med att erinra om att sökanden i målet vid den nationella domstolen i avsaknad av objektiva rättfärdiganden har rätt att omfattas av samma system som andra arbetstagare i samma situation, "... det system som, om direktivet inte genomförts, förblir den enda giltiga referensramen" [67].

66 — Se vad jag anfört i denna fråga ovan, punkt 36—43.

67 — Domen i målet Borrie Clarke, nämnd ovan i fotnot 10, domslutet, domen i målet Federatie Nederlandse Vakbeweging, nämnd ovan, domslutet, och domen i målet McDermott och Cotter, nämnd ovan i fotnot 13, domslutet, punkt 2. Se även domen i målet Ruzius-Wilbrink, nämnd ovan i fotnot 16, punkt 21.

83. Slutsatsen blir därför att vid ett jakande svar på den första frågan skall sökanden i målet vid den nationella domstolen, precis som andra arbetstagare med "anställningar av ringa omfattning", försättas i samma situation som om hon hade uppfyllt villkoren för erhållande av sociala förmåner.

84. Med hänsyn till vad som anförts ovan föreslår jag att frågorna besvaras på följande sätt:

I mål C-317/93

— Artikel 4.1 i rådets direktiv 79/7/EEG av den 19 december 1978 om successivt genomförande av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om social trygghet skall tolkas så, att den utgör hinder för en nationell ordning som innebär att undantag från systemet för lagstadgad ålderspensionsförsäkring görs för anställningar som regelmässigt innebär mindre än 15 timmars arbete per vecka och ger rätt till en lön som uppgår till högst en sjundedel av det månatliga referensbeloppet då denna åtgärd missgynnar långt fler kvinnor än män, såvida ordningen i fråga inte rättfärdigas av objektiva faktorer som helt saknar samband med diskriminering på grund av kön.

— En person som inte omfattas av artikel 2 i direktiv 79/7/EEG kan inte åberopa artikel 4 i direktivet.

— Artikel 4.1 i direktiv 79/7/EEG skall tolkas så, att om direktivet inte har tillämpats riktigt har de personer som huvudsakligen missgynnas av diskrimineringens fortbestånd rätt att behandlas på samma sätt och omfattas av samma system för socialt skydd som den övriga förvärvsarbetande befolkningen.

I mål C-444/93

Artikel 4.1 i rådets direktiv 79/7/EEG av den 19 december 1978 om successivt genomförande av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om social

trygghet skall tolkas så, att den utgör hinder för en nationell ordning som innebär att undantag från skyldighet att vara ansluten till de lagstadgade systemen för sjukförsäkring och ålderspensionsförsäkring görs för anställningar som regelmässigt innebär mindre än 15 timmars arbete per vecka och ger rätt till en lön som uppgår till högst en sjundedel av det månatliga referensbeloppet då dessa åtgärder missgynnar långt fler kvinnor än män, såvida ordningen i fråga inte rättfärdigas av objektiva faktorer som helt saknar samband med diskriminering på grund av kön. Detta gäller även för en nationell ordning som innebär att undantag från avgiftsplikt inom ramen för det lagstadgade systemet för arbetslöshetsförsäkring görs för avlönade verksamheter som är av sådant slag att de vanligtvis begränsas till en ordinarie arbetstid som understiger 18 timmar i veckan eller på förhand är föremål för en sådan begränsning enligt ett anställningsavtal.